

Tilburg University

Review of the book W.A. Bonger, socioloog en socialist, B. van Heerikhuizen, 1982, 9062430783

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
1988

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Fijnaut, C. J. C. F. (1988). Review of the book W.A. Bonger, socioloog en socialist, B. van Heerikhuizen, 1982, 9062430783. *Delikt en Delinkwent*, 18(9), 857-860.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Boekbesprekingen

B. van Heerikhuizen. *W.A. Bongers; socioloog en socialist*. Groningen, Wolters-Noordhoff/Forsten, 1987, 317 p.

Er zijn veel manieren om vlug inzicht te krijgen in de inhoud, de opbouw en de stijl van een wetenschappelijk boek. Jaren terug las ik eerst het besluit en de inleiding, in deze volgorde. Sloten die goed op elkaar aan, dan zocht

(*6) De wel zeer beknopte regeling in de Gratielwet is volgens de Memorie van Toelichting een gevolg van het feit dat de dienstverlening als straf nog steeds niet is geregeld. Bij het wetsontwerp op de gratie moesten dientengevolge alle mogelijkheden worden opengehouden.

Boekbesprekingen

ik via de inhoudsopgave de verbindingsstukken van het betoog op. En bevielen die me ook, dan werd het, als ik even tijd had, van A tot Z gelezen. Tegenwoordig ga ik nog selectiever te werk. Voordat ik de inleiding en het besluit van een boek met elkaar vergelijk, bekijk ik eerst de bibliografie. Ziet die er qua omvang, qua diepgang, qua techniek etc. goed uit, dan kijk ik naar de opbouw van de inhoudsopgave: verraadt deze voldoende de schakels van het betoog? Als dit zo is, dan keur ik de globale opmaak van het boek. Hoe is de aliniëring? Hoe de typografie van de 'koppen'? Hoe de systematiek van citeren? En pas wanneer ook die me bevallen, begin ik waar ik vroeger direct mee begon: met de inleiding en het besluit te lezen. Ik kan niet precies aangeven wanneer deze wat vormelijke voorronde een vast onderdeel van mijn leesgewoonte is geworden. Wel weet ik waarom ik haar nog steeds houd. Deugt een bibliografie niet, klopt de inhoudsopgave niet, rammelt de opmaak, dan loont het vaak niet de moeite er eens goed voor te gaan zitten.

Deze ontboezeming wordt hier gedaan omdat zij begrijpelijk maakt waarom ik verleden jaar in eerste instantie de biografie van B. van Heerikhuisen over W.A. Bongers teleurgesteld terzijde heb gelegd. In de opgave van diens geschriften kon ik onmiddellijk diverse opmerkelijke leemten aanwijzen, bijv. zijn artikel *Development of the penal law in the Netherlands* in *The Journal of the American Institute of Criminal Law* van 1933-1934 en zijn bijdrage over de *Criminologie* in A.W. de Groot (red.), *Scientia; handboek voor wetenschap, kunst en godsdienst*, Utrecht, W. de Haan, 1938, II, p. 207-242. En in het overzicht van de overige geraadpleegde literatuur kwam ik slechts enkele van de vele boeken, rapporten, redes, pamfletten etc. tegen die in de tijd van Bongers zijn geschreven over criminologie, misdaad, misdaadbestrijding en strafrecht. Iemand die beweert zich het leven van een bekend man, nee, een wereldberoemd wetenschapper, te hebben eigen gemaakt, die heeft om te beginnen toch zeker weet van al diens grotere publicaties! En hoe kun je nu een biografie van een geleerde schrijven zonder grondig kennis te hebben genomen van de stand van de wetenschap in zijn tijd?

Niettemin heb ik dit boek later helemaal gelezen. Waarom? Eenvoudig omdat Bongers, hoe dan ook, een van de voornaamste grondleggers van de criminologie in Nederland is, zijn persoon en zijn geschriften mij ook zeer aanspreken, en hij nog altijd een niet onbeduidende rol speelt in de internationale criminologische discussie. Hier komt bij dat ik, al lezend, bij vlaggeboeid raakte door beschrijvingen en interpretaties die Van Heerikhuisen geeft van het werk dat Bongers heeft verzet. Laat ik maar meteen zeggen dat mijn aanvankelijke teleurstelling over dit boek gaandeweg is omgeslagen

Boekbesprekingen

in een gematigd positief oordeel. Het is dus riskant om boeken meteen te beoordelen aan de hand van hun bibliografie.

Het eerste deel van deze studie gaat over het leven en werk van Bongers vóór 1905. Vrij uitvoerig wordt hierin het intellectuele milieu beschreven waarin zijn latere wetenschappelijke en politieke opvattingen zijn geworteld. Het was vooral het milieu van *Propria Cures* en het Socialistisch Leesgezelschap, waarin hevig werd gediscussieerd over het socialisme en de zegeningen die de politieke verwerkelijking ervan zou brengen voor de maatschappij, in het bijzonder voor de arme, machteloze massa. Bongers nam duchtig deel aan dit debat. Interessant is met name dat hij zich voor het eerst publiekelijk uitsprak voor het wetenschappelijk socialisme, in *Propria Cures*, naar aanleiding van de lezing die Enrico Ferri in december 1897 in Amsterdam hield over 'Socialisme en criminaliteit'. Want, zoals Van Heerikhuizen terecht opmerkt, de conclusie die Ferri in deze lezing trok, heeft veel gemeen met de opvatting die Bongers enkele jaren later zou verdedigen in zijn proefschrift: in de socialistische maatschappij zou misdaad als sociaal verschijnsel verdwijnen, maar misdaad als gevolg van een individuele ziekelijke gesteldheid zou blijven bestaan.

De wereldberoemde dissertatie van Bongers: *Criminalité et conditions économiques* (1905) vormt het onderwerp van het tweede deel van Van Heerikhuizen's proefschrift. De bespreking hiervan (ruim 80 bladzijden) blijft natuurlijk niet beperkt tot de inhoud van dit opus magnum zelf. Enerzijds worden er op tal van punten verbindingen gelegd met wetenschappelijke en politieke discussies die toentertijd internationaal en nationaal werden gevoerd. Zo wordt bijvoorbeeld de positie van Bongers uiteengezet in de niet aflatende strijd over de invloed van aanleg en milieu op misdadig gedrag, en wordt Bongers's opvatting over de criminaliteit van vrouwen geplaatst in de discussie die met name in Duitsland woedde over facetten van dit vraagstuk als de prostitutie. Anderzijds worden er nogal eens de vroegere en latere geschriften bijgehaald om thema's, passages uit dit proefschrift toe te lichten, te interpreteren of van kritische kanttekeningen te voorzien. Wie de grote lijn in de ontwikkeling van Bongers's denken vast wil houden, moet speciaal paragraaf 7 van dit deel lezen: over de invloed van het wetenschappelijk socialisme. Overtuigend laat Van Heerikhuizen hier aan de hand van een aantal voorbeelden immers zien hoe dit socialisme ook voor Bongers de ideologische basis is geworden waarop zijn wetenschapsbeoefening stelde.

Het derde deel van dit boek is gewijd aan het leven en werk van Bongers ná 1905. Na enkele algemene schetsen van zijn rol in de evolutie van de sociologie in Nederland en in de opbouw van de Hollandse sociaal-democratische beweging wordt hier achtereenvolgens ingegaan op de voornaamste

Boekbesprekingen

criminologische en sociologische geschriften die Bongger tot aan zijn zelfmoord in mei 1940 heeft gepubliceerd, zoals die over *Geloof en misdaad* en *Ras en misdaad*. Ook, en vanzelfsprekend, wordt er de nodige aandacht geschonken aan de *Inleiding tot de criminologie* en de *Problemen der democratie*. Met Van Heerikhuizen kan men het eens zijn dat de meeste van deze latere geschriften weliswaar binnen de slagschaduw van zijn proefschrift liggen, maar dat ze zodoende niet kunnen worden afgedaan als 'een soort *spin-off*' hiervan. Wie ze zelf heeft gelezen, weet ook dat de meer omvangrijke toonbeelden van deze probleemgerichte studies getuigen van een grote drang naar actuele feitenkennis, van ruim inzicht in nieuwere discussies enz.

De epiloog tenslotte, het vierde deel, geeft een beeld van de betekenis van Bongger's werk na 1940. Eerst wordt in grote lijnen aangegeven wat er in Nederland mee is gebeurd. Daarna wordt een en ander naar voren gebracht over de receptie van zijn ideeën in de Angelsaksische criminologische literatuur.

Zoals ik hiervoor al heb gezegd, ben ik gaandeweg positiever gaan oordelen over dit boek. En dit oordeel is na herlezing zo gebleven: het biedt, al bij al, een boeiend en informatief beeld van de achtergronden en de omlanden van Bongger's geschriften. Wat ik niet van mij heb kunnen afzetten is de gedachte dat in deze biografie de plaats van Bongger in de ontwikkeling van de Nederlandse criminologie en strafrechtswetenschap aan de ene kant, en zijn verstandhouding tot de hervorming van de strafrechtspleging en misdaadbestrijding die hier te lande in zijn tijd plaatsgreep aan de andere kant, volstrekt onvoldoende worden belicht. Deze kwesties komen zelfs zo weinig uit de verf dat bij lezing van deze biografie langzaam aan het gevoel opkomt dat Bongger in eigen land kennelijk een vreemde was. En dit gevoel wordt nog versterkt door het feit dat ook het leven zelf dat Bongger na 1905 heeft geleid, naar mijn mening, onderbelicht blijft. Het wordt samengeperst in feitjes over zijn carrière, en in portretjes van zijn bekenden; zijn gezinsleven, zijn beroepsbezigdheden tussen 1905 en 1922, zijn kennissenkring, zijn positie aan de universiteit enz. komen echter niet of nauwelijks aan de orde. In deze dubbele zin is Van Heerikhuizen's biografie van Bongger in mijn ogen dan ook een nogal 'levenloze' levensbeschrijving. Op het eerste deel na is ze te zeer opgehangen aan zijn geschriften en zo meer literatuurstudie dan levensonderzoek geworden.

Cyrille Fijnaut